

REALIZACJA KONCEPCJI ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU

Wzorcowy materiał szkoleniowy w zakresie innowacyjnych rozwiązań organizacyjno-dydaktycznych dla nauczycieli i studentów studiów pedagogicznych

Język angielski w klasach IV-VIII szkoły podstawowej

Katarzyna Zajązkowska
Magdalena Ostrowska

Autorzy:

Katarzyna Zajączkowska

Magdalena Ostrowska

Recenzent:

Mirosław Pawlak

Wydawca:

Euro Innowacje sp. z o.o.

Publikacja została opracowana w ramach projektu pt. „Szkoła Ćwiczeń w gminie Barcin”, realizowanego w partnerstwie przez Gminę Barcin (Beneficjent projektu) oraz Euro Innowacje sp. z o.o. (Partner projektu).

Projekt jest finansowany ze środków budżetu państwa oraz Unii Europejskiej, w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego, Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój (PO WER), II Osi Priorytetowej „Efektywne polityki publiczne dla rynku pracy, gospodarki i edukacji”, Działania 2.10 „Wysokiej jakości system oświaty”.

Publikacja jest udostępniona na zasadach wolnej licencji Creative Commons – Uznanie autorstwa 3.0 Polska (CC BY 3.0 PL).

Spis treści

WSTĘP	4
1. Wprowadzenie do koncepcji zrównoważonego rozwoju w edukacji	6
2. Kompetencje kluczowe i kompetencje przyszłości.....	9
3. Konstruktoryzm i konektywizm w dydaktyce języków obcych.....	13
4. Strategie nauczania i uczenia się a rozwój ucznia	17
5. Rola nauczyciela w edukacji	22
6. Myślenie krytyczne jako integralna część procesu uczenia się	26
7. Przykłady ćwiczeń i aktywności wspierających wdrażanie koncepcji zrównoważonego rozwoju w edukacji, ze szczególnym uwzględnieniem myślenia krytycznego.....	31
Podsumowanie	46
Bibliografia:.....	48

WSTĘP

Żyjemy w czasach nieustannych zmian, dynamicznego rozwoju technologicznego, gospodarczego, społeczno-kulturowego. W świecie, w którym jedyną stałość stanowi zmiana. Gwałtowność i intensywność przemian dotyczą dzisiejsze społeczeństwa w sposób dotąd niespotykany.

W obliczu tego szkoła staje przed nowymi wyzwaniami. Ma przygotować młodego człowieka do życia w świecie, który podlega nieustannym zmianom w niezwykle szybkim tempie. W świecie, w którym przeciętny obywatel będzie musiał niejednokrotnie zredefiniować pełnione role zawodowe i społeczne. Mając na uwadze nieuchronność pojawiających się zmian oraz wyzwanie, przed jakim stają dzisiejsi nauczyciele i nauczycielki – jak przygotować uczniów i uczennice do życia w przyszłości, której nie jesteśmy dziś w stanie sobie wyobrazić – powstała koncepcja zrównoważonego rozwoju. Idea zrównoważonego rozwoju ma na celu zaspakajanie potrzeb współczesnego społeczeństwa, nie ograniczając potencjału rozwojowego przyszłych pokoleń.

Wyraźnie widoczny współcześnie postęp cywilizacyjny doprowadził do wielu pozytywnych zmian w życiu codziennym, jednak ukształtował tym samym nową, przeciwstawną do natury rzeczywistość. Zagadnienie koncepcji zrównoważonego rozwoju w kontekście edukacji jest istotne z kilku powodów. Należy ją włączać nie tylko do edukacji ekologicznej i przyrodniczej, ale we wszystkich obszarach w przestrzeni szkolnej. Zadaniem szkoły jest przygotowanie uczniów do życia w przyszłości, do radzenia sobie z nieuchronnie pojawiającymi się zmianami, do równoważenia w edukacji sfery ekologicznej, społecznej i ekonomicznej. Istotą jest indywidualne podejście do każdego dziecka, polegające na zapewnieniu możliwości uczenia się w zgodzie z jego możliwościami i potrzebami. Na szczególną uwagę zasługuje edukacja językowa. Koncepcja zrównoważonego rozwoju w nauczaniu języków obcych jest kluczowa z punktu widzenia przygotowania dzisiejszych uczniów i uczennic do życia

w przyszłości. Intensywny rozwój cywilizacyjny sprawił, iż znajomość języków obcych jest niezbędna do poznawania świata i komunikowania się w nim. Istotnym paradygmatem jest więc przekształcenie myślenia o edukacji oraz znalezienie rozwiązań umożliwiających stworzenie środowiska przyjaznego uczeniu. Poniższe rozdziały mają na celu wprowadzenie w koncepcję zrównoważonego rozwoju w edukacji. Na szczególną uwagę zasługują kwestie dotyczące zmiany roli nauczycieli i nauczycielek, uczniów i uczennic w procesie edukacyjnym. Istotnym elementem jest przedstawienie edukacji na rzecz zrównoważonego rozwoju. W tak rozumianej edukacji niezbędne są kompetencje myślenia krytycznego, kooperacji, komunikacji, kreatywności.

Zatem należy mieć świadomość konieczności rozwijania zarówno kompetencji twardych, jak i miękkich. Holistycznie podejście do edukacji umożliwi realizację idei zrównoważonego rozwoju w szkole i przygotowanie młodego człowieka do życia w świecie, którego jeszcze nie znamy.

1. **Wprowadzenie do koncepcji zrównoważonego rozwoju w edukacji**

Koncepcja zrównoważonego rozwoju jest koncepcją ogólnoswiatową, zakładającą harmonijny rozwój środowiska, społeczeństwa i gospodarki. Istotą jest stworzenie przestrzeni dla obecnych i przyszłych pokoleń. Przestrzeni, która umożliwi aktywną działalność dziś i podejmowanie odpowiedzialnych decyzji w przyszłości. Obecne tempo zmian, nowe technologie oraz globalizacja powodują, że żyjemy w świecie, w którym przyszłość młodych ludzi, i świat, w którym będą żyli nasi wychowankowie, jest nieprzewidywalny. Jak zatem przygotować młodych ludzi do życia? W jakie kompetencje wyposażyć uczniów i uczennice, by mogli podjąć pracę w zawodach, których jeszcze nie znamy? Na co zwracać uwagę, by potrafili odnaleźć się w czasach zintensyfikowanych zmian? Odpowiedzi znajdziemy w idei zrównoważonego rozwoju, która otwiera nowe możliwości poszukiwań w edukacji.

Jak zauważa Bogusław Śliwerski „postmodernizm jest kulturowym fenomenem, którego istota wymyka się tradycyjnym formułom i strukturom” (Mróz, 2017, s. 12).

Tak rozumiana ponowoczesność, w jakiej się znajdujemy, skłania do refleksji i poszukiwania odpowiedzi na pytania dotyczące edukacji.

Nauczyciele i nauczycielki stają w obliczu nowych wyzwań. Jak uczyć myśleć, pytać, szukać, dyskutować, analizować i oceniać? „Być może szkoła nie powinna już uczyć, kim był Platon, tylko właśnie jak filtrować informacje. [...] Człowiekiem kulturalnym nie jest ten, który zna datę urodzin Napoleona, ale ten, który potrafi ją znaleźć w ciągu minuty” (Mróz, 2017, s. 44). W takim rozumieniu procesu edukacyjnego należałoby skupić uwagę na rozwijaniu umiejętności myślenia krytycznego oraz kompetencji społeczno-emocjonalnych niezbędnych do zdobywania pozostałych umiejętności.

Mając na uwadze, iż wyłącznie edukacja może sprostać wyzwaniom teraźniejszości i przyszłości należałoby się skupić na jej jakości, tak, by odpowiadała na potrzeby społeczne XXI wieku. Koncepcja zrównoważonego, harmonijnego rozwoju skłania do odejścia od wąskiego, jednotorowego rozumienia edukacji.

Istotną cechą rozwoju zrównoważonego jest jego harmonijność, wielowymiarowość oraz integralność. Idea zrównoważonego rozwoju jest według jej twórców możliwa wyłącznie dzięki edukacji wspierającej rozwój jednostki odpowiedzialnej i skutecznej w społeczeństwie przyszłości. Założeniem edukacji na rzecz zrównoważonego rozwoju (Education for Sustainable Development) jest dążenie do równowagi dóbr: społecznego, ekonomicznego, kultury, tradycji i ekologii. Jest zatem edukacją całościową, mającą na celu przygotowanie młodego człowieka do życia w nowej, diametralnie zmieniającej się rzeczywistości oraz do wzięcia przez niego odpowiedzialności za własną przyszłość.

Anna Mróz, autorka książki „Nauczyciel wobec koncepcji zrównoważonego rozwoju w edukacji” wyróżnia cztery kluczowe postulaty w edukacji na rzecz zrównoważonego rozwoju:

1. **Integracyjny**- kontekst mający na uwadze perspektywę holistyczną, odnoszącą się do szeregu nauk, w myśl zasady, aby rozwój jednego z elementów nie zagrażał pozostałym. Obejmuje strefę gospodarczą, kulturową, społeczną i środowiskową.
2. **Krytyczny** – jak wyjaśnia Iwona Czaja - Chudyba „uczenie konstruktywnego krytycyzmu wymaga aktywizacji różnego typu strategii i zdolności – podstawą tego procesu są elementarne zdolności analityczne, ale musi być on inicjowany ciekawością oraz odwagą w myśleniu i konstruktywnym sceptycyzmem” (Czaja – Chudyba, 2020, s. 75). Istotą myślenia krytycznego jest analizowanie, odróżnianie faktów

od opinii. Postulat krytyczny oparty jest na kwestionowaniu, sprawdzaniu utartych, dominujących wzorów.

3. **Transformacyjny** – polegający na zmianie. To według Iwony Czaj – Chudyby „przejście od świadomości do wprowadzania prawdziwych zmian i transformacji przez wzmocnienie pozycji oraz budowanie potencjału – aby doprowadzić do ukształtowania bardziej zrównoważonego stylu życia, przyjęcia wartości, tworzenia zrównoważonych społeczności i przedsiębiorstw” (Czaja – Chudyba, 2020, s. 71).
4. **Kontekstualny** – postulat zakłada różnorodność sposobów zrównoważonego funkcjonowania w zależności od sytuacji i warunków. Jak zauważa Iwona Czaja – Chudyba „narody, społeczeństwa, społeczności i ludzie powinni uczyć się od siebie nawzajem, ale należy pamiętać, że miejsca życia są różne, a czas i kontekst będą się zmieniać. Zrównoważony sposób życia musi się zmieniać - zależnie od kontekstu i potrzeb” (tamże).

Świadomość wyżej wymienionych kontekstów pozwala na rozwój kompetencji niezbędnych do funkcjonowania w przyszłości.

2. Kompetencje kluczowe i kompetencje przyszłości

Zadaniem nauczycieli i nauczycielek jest rozwijanie kompetencji kluczowych u uczniów i uczennic. Kompetencje kluczowe określone w Zaleceniach Rady Unii Europejskiej z dnia 22 maja 2018 roku w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie opisują wiedzę i postawy dorosłego człowieka, niezbędne do funkcjonowania w XXI wieku. Mając na uwadze zachodzące zmiany oraz ich tempo, w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej wyróżnionych zostało 8 kompetencji kluczowych:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji,
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności,
- kompetencje matematyczne oraz kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii,
- kompetencje cyfrowe,
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się,
- kompetencje obywatelskie,
- kompetencje w zakresie przedsiębiorczości,
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Wszystkie wymienione powyżej kompetencje kluczowe są równie ważne, a elementami je łączącymi są umiejętności, takie jak krytyczne myślenie, rozwiązywanie problemów, praca zespołowa, umiejętności komunikacyjne i negocjacyjne, umiejętności analityczne, kreatywność i umiejętności międzykulturowe. (Dz.U. C z 189, 4.06.2018, s.7).

Na krytyczne myślenie, kreatywność, komunikację i kooperację zwraca również uwagę Jeremy Lamri określając je jako 4K, czyli kompetencje XXI wieku.

Krytyczne myślenie wymaga zdolności obserwacji i koncentracji, czyli gromadzenia i analizowania faktów, wnioskowania opartego na obserwacji, jak i na posiadanej wiedzy. Wymaga trafnych spostrzeżeń opartych

na prawdziwości, użyteczności i ocenie konsekwencji oraz umiejętności dokonywania wyboru. Jest zestawem różnorodnych strategii, procesów myślowych, koniecznych do rozwiązywania problemów, podejmowania decyzji i uczenia się.

Kreatywność opiera się na wrażliwości i empatii. To proces, który polega na tworzeniu nowego lub przekształcaniu już istniejącego. Niezbędne, by poszukiwać rozwiązania odmienne od istniejących reguł. To także umiejętność postrzegania błędów i porażek jako szansy na udoskonalenie. Jak pisze Nelsen, Lott i Glenn „błędy są wspaniałą okazją do nauki” (Nelsen, Lott i Glenn, 2017, s.42). Ważne, aby w szkole odejść od kultury błędu, aby uczniowie mogli popełniać błędy, analizować je i poszukiwać innych, właściwych rozwiązań, bez konsekwencji w postaci negatywnej oceny.

Komunikacja jak pisze Lamri, „jest kompetencją dwustronną, która oznacza zdolność nadawcy do wiernego przekazania wiadomości odbiorcy w danym kontekście, a także zdolność odbiorcy do dokładnego odebrania wiadomości od nadawcy w danym kontekście” (Lamri, 2021, s. 132). Tak więc, aby komunikacja była skuteczna, potrzebne są następujące umiejętności: otwartość, empatia, ochrona (bezpieczne środowisko dla wszystkich osób zaangażowanych w proces komunikacji), pozytywne nastawienie, zdolność do adaptacji społecznej, inspiracja oraz stymulacja (umiejętność zainteresowania innych).

Kooperacja to współpraca, współzależność, która łączy komunikację, umiejętność rozwiązywania problemów, oraz negocjacje. Łączy kompetencje myślenia krytycznego oraz kreatywności. Społeczeństwo pozbawione współpracujących obywateli ma niskie szanse na przetrwanie i odwrotnie. Osoby z umiejętnością współpracy mają największe szanse na przeżycie. Jeremi Lamri podaje, iż za rdzeń kooperacji uznano cztery postawy i wartości moralne.

Są to:

1. świadomość wspólnych celów, która musi zaistnieć, aby uruchomić chęć do współpracy;
2. prawdziwa wymiana poglądów na temat wspólnych celów, konieczna, by sformułować wspólne cele oraz warunki współdziałania;
3. motywacja wewnętrzna, niezbędna, by osiągnąć wspólne cele, oddając minimalną energię;
4. wrażliwość na siebie, na innych i na kontekst.

Poprzez kształcenie powyżej wymienionych kompetencji przyczyniamy się do rozwoju ogólnych zdolności poznawczych.

Kształtowanie kompetencji kluczowych wśród uczniów to podstawowe zadanie współczesnej szkoły. Jeśli przyjmiemy, że przyszłość to zmiana, rozumiana jako gwałtownie zmieniająca się rzeczywistość, to najważniejszą kompetencją będzie gotowość do reagowania na pojawiające się zmiany oraz aktywny w nich udział. W związku z tym, głównym zadaniem szkoły jest rozwijanie kompetencji kluczowych i kompetencji XXI wieku.

Źródłostów łaciński terminu kompetencja oznacza zgodność i odpowiedzialność. Daniel Hunziker w książce „Kompetencje bez tajemnic” definiuje pojęcie kompetencji w następujący sposób: kompetencja „nigdy nie jest wyizolowaną specjalistyczną umiejętnością czy zdolnością, ale zawsze skoordynowanym połączeniem rozmaitych elementów osobistych, fachowych, metodycznych (...) nie może być utożsamiana z czystą wiedzą, aczkolwiek wiedza jest jej fundamentem (...)” (Hunziker, 2018, s. 69). W tak rozumianym kontekście należy pamiętać, że kompetencji nie da się wymóc, osoba nabywająca daną umiejętność musi tego zwyczajnie chcieć i posiadać wiedzę, na bazie której może ją rozwinąć.

W związku z tym wiedza jest fundamentem, na którym można budować konkretną kompetencję. Amerykański psycholog i pedagog Benjamin Bloom wraz z innymi badaczami w roku 1956 stworzył taksonomię celów kształcenia, w której zaprezentował sposób użytecznego zdobywania i wykorzystywania wiedzy. W sześciopoziomowej taksonomii na pierwszym poziomie Bloom wyróżnił wiedzę. I na jej podstawie kolejne cele, z których każdy kolejny zawiera w sobie poprzednie:

1. Wiedza
2. Rozumienie
3. Zastosowanie
4. Analiza
5. Synteza
6. Ocena.

Wiedza jest tylko pierwszym, aczkolwiek niezbędnym poziomem do nabywania kompetencji. W kontekście przygotowania młodych ludzi do życia w przyszłości, którą trudno sobie wyobrazić w obliczu nagłych zmian, trzeba również skupić się na pozostałych poziomach taksonomii Blooma oraz na rozwijaniu kompetencji społeczno-emocjonalnych.

3. Konstrukttywizm i konektywizm w dydaktyce języków obcych

W centrum koncepcji zrównoważonego rozwoju jest człowiek i jego harmonijny rozwój w środowisku. Można śmiało zestawić to z misją i celem Zespołu Szkół w Barcinie: (zsbarcin.pl)

„Żyj tak, aby Tobie było dobrze i innym z Tobą było dobrze.”

„Kształtujemy u młodych ludzi kompetencje, które wykorzystają w życiu dorosłym. Tworzymy uczniom, nauczycielom i rodzicom przestrzeń do działania oraz szanujemy prawo do autonomii w poglądach na temat zmieniającego się świata.”

Warto się zastanowić jak powyższe słowa znajdują odzwierciedlenie w proponowanych rozwiązaniach dydaktycznych. W dzisiejszych czasach doświadczamy dynamicznych zmian we wszystkich obszarach, zarówno gospodarczym, politycznym, jak i społecznym. Niezwykle aktualne wydają się zatem słowa Roberta Fishera, że „zmiany społeczne postępują w takim tempie, że nie sposób przewidzieć jaka wiedza faktograficzna przyda się w przyszłości. Dla oświaty z tego wniosek, żeby skupić się na nauczaniu umiejętności niezbędnych do wyszukiwania, organizowania i wykorzystywania informacji” (Fisher, 1999, s. 12).

Koncepcje dydaktyczne oparte na teorii konstrukttywizmu i konektywizmu wychodzą naprzeciw potrzebom współczesnego człowieka. Konstrukttywizm zakłada, że rola uczniów i uczennic w procesie nauczania jest aktywna, polega na planowaniu i realizacji własnego procesu uczenia się. Uczniowie i uczennice odkrywają i konstruują wiedzę na bazie własnych poszukiwań i doświadczeń. W tym ujęciu myślenie krytyczne można zdefiniować jako wstęp do poszukiwania i konstruowania wiedzy. Uczy ono bowiem odpowiedzialności poznawczej.

Postawy, które charakteryzują myślenie krytyczne to właśnie m.in. kwestionowanie, analizowanie, dostrzeganie logicznych powiązań, oraz myślenie przyczynowo-skutkowe. Każdy z nas w sposób indywidualny i niepowtarzalny

przyswaja i przetwarza wiedzę. Andrzej Skibiński pisze, że „człowieka nie można nauczyć dlatego, że proces uczenia się to zawsze i najpierw proces rekursywny, czyli proces operowania na własnych wytworach, na samym sobie. Faktycznie nikt nas niczego nie może ‘nauczyć’, tylko sami siebie czegoś możemy nauczyć, gdyż nam samym dostępne są jedynie nasze konstrukcje poznawcze. Nauczanie może być co najwyżej wspieraniem procesu samokształcenia” (Skibiński, 2019, s. 144-145). Uczenie jest zatem procesem o charakterze osobistym i refleksyjnym. Uczący się jest aktywny i do pewnego stopnia sam tworzy swoją rzeczywistość. Rola nauczyciela lub nauczycielki ograniczona jest tutaj do roli facylitatora, który ma wskazać uczącemu się, gdzie znajdują się informacje i w jaki sposób można je wykorzystać.

Konstruktywizm porzuca wcześniej stosowany transmisyjny model przekazywania wiedzy. Dobór metod i form pracy na lekcjach języka angielskiego i niemieckiego powinien więc być oparty na powyższych założeniach. Zgadzam się z Anną Mróz, która twierdzi, że „nauczyciele powinni zrezygnować z metod podających na rzecz problemowych, w tym gier dydaktycznych i metod aktywizujących oraz eksponujących, rozwijających emocje, wspierających budowanie własnego systemu wartości. Ponieważ złożone problemy teraźniejszości i przyszłości wymuszają wspólne działania trans i interdyscyplinarne, nauczyciele powinni stosować formy pozwalające na wspólną pracę i rozwiązywanie problemów, nie tylko hipotetycznych” (Mróz, 2018, s. 116). Efekty kształcenia w dużej mierze zależą bowiem od doboru metod pracy.

Dynamiczny rozwój technologiczny sprawia również, że potrzebujemy metod nauczania, które powodują aktywizację ucznia, kształtują myślenie kontekstowe, kreatywność, innowacyjność, współtworzenie wiedzy i współpracę, a zarazem zachęcają do wykorzystywania nowych technologii. Słusznym zatem wydaje się przywołanie tu teorii konektywistycznej. Termin konektywizm

pochodzi od angielskiego słowa „connect”, czyli łączyć. Popularne „wiedzieć co” i „wiedzieć jak” zastępujemy tutaj „wiedzieć gdzie”. Według założeń konektywizmu swoją naukę organizujemy zgodnie z tym czego chcemy się uczyć, kiedy i gdzie. Twórcą tej teorii są George Siemens oraz Stephen Downes. Założenia konektywizmu nawiązują do „teorii uczenia się w epoce cyfrowej”, którą George Siemens przedstawił w dokumencie „*Connectivism: A Learning Theory for the Digital Age*” (2005). W koncepcji tej najważniejsze są umiejętności analizowania i ewaluacji zdobytych informacji oraz krytyczne wartościowanie treści. Kluczową kompetencją jest tu umiejętność korzystania z technologii i znajdowania wiadomości w zewnętrznych bazach danych oraz ich łączenia z innymi informacjami.

Dobrym rozwiązaniem jest stosowanie na lekcjach języków obcych takich rozwiązań, które pozwolą uczniowi na kształtowanie kompetencji przy użyciu nowoczesnej technologii. W ten sposób uczniowie i uczennice mogą sami konstruować swoją wiedzę. Pisze o tym Anna Mróz, twierdząc, że „zgodnie z paradygmatem konektywizmu metody i formy dydaktyczne wymagające od uczestników procesu kształcenia coraz większego zaangażowania i aktywności mogą z powodzeniem być wspomagane różnego rodzaju medialnymi środkami dydaktycznymi. Kompetencje bowiem najskuteczniej kształtują się w działaniu – podczas zajęć w szkole i tych aranżowanych przez nauczyciela poza nią uczniowie powinni być aktywni, zaangażowani, pracować twórczo nad rozwiązaniem złożonych problemów, korzystając w tym przede wszystkim z nowoczesnych źródeł informacji” (Mróz, 2018, s. 116).

Konektywizm również w widoczny sposób łączy się z umiejętnością myślenia krytycznego. W podejściu konektywistycznym podkreśla się bowiem, że uczenie się oraz wiedza wynikają z nieustannego konfrontowania różnych opinii i łączenia źródeł. Na lekcjach warto stworzyć uczniowi przestrzeń do korzystania ze słowników multimedialnych czy poszukiwania informacji w Internecie.

U podstaw tworzenia połączeń między informacjami leży myślenie krytyczne. Wspomniana wcześniej Anna Mróz pisze, że „najważniejszą kompetencją człowieka jest dostrzeganie powiązań między obszarami, koncepcjami, ideami, czyli synergia. Finalnie, za integralną część procesu uczenia się uważa się myślenie krytyczne” (Mróz, 2018, s. 50).

Porzucenie tradycyjnego, adaptacyjnego podejścia na rzecz paradygmatu konstruktywistycznego i konektywistycznego sprzyja kształtowaniu samodzielnego i krytycznego myślenia. W konstruktywizmie ogromną wartością jest bowiem przeniesienie odpowiedzialności za proces uczenia i jego efekty na uczniów i uczennice. Jest to spójne z postawą charakterystyczną dla myślenia krytycznego. Wspiera to również budowanie i wspieranie motywacji wewnętrznej uczniów i uczennic. Warto sprawdzić, jakie metody i strategie są spójne z konstruktywizmem i konektywizmem w edukacji.

4. Strategie nauczania i uczenia się a rozwój ucznia

Nauczanie i uczenie się to dwa odmiennie przebiegające procesy. Jak pisze Marzena Żylińska „uczenie się to proces nabywania lub modyfikacji wiedzy, zachowań i umiejętności. Większość procesu uczenia się przebiega poza naszą świadomością. Odbywa się spontanicznie, w toku rozwiązywania codziennych problemów czy interakcji z otaczającym nas światem” (Żylińska, 2019, s.289). W takim ujęciu uczenie się w roli głównej stawia osobę uczącą się. To uczeń, aby nabyć kompetencje, musi działać, musi być aktywny w zdobywaniu wiedzy i umiejętności.

Z kolei w procesie nauczania główną rolę odgrywa osoba przekazująca wiedzę. Nauczanie opiera się głównie na wykorzystywaniu metod podających, zaletą których jest ekonomiczność, zaś wadą bardzo niska efektywność. Zważywszy na czasy, w których żyjemy z ogólnodostępnym Internetem, a więc i dostępem do wiedzy w każdej sekundzie, zdevaluował się autorytet nauczyciela w kontekście osoby przekazującej wiedzę. W konsekwencji, w zgodzie z konstruktywizmem, uczniowie powinni współtworzyć proces kształcenia. Dopiero „uczniowie w okresie dorastania stają się gotowi do pracy metodami podającymi, ponieważ są w stanie skupić uwagę przez dłuższy czas. Mimo to efektywność metod podających jest znikoma – nastolatki nie chcą słuchać wykładu, pogadanki, opisu i objaśnienia; wolą aktywnie pracować, rozwiązując złożone zadania, co wspiera ich harmonijny rozwój” (Mróz, 2018, s. 100). Do takich metod należą między innymi: opis, pogadanka, wykład czy objaśnienie. Celem więc nie jest przekazanie wiedzy przez nauczyciela, a zdobycie jej przez ucznia. Nauczyciel powinien stworzyć warunki, które umożliwią ten proces wykorzystując odpowiednie strategie edukacyjne.

Strategie kształcenia to ogół celów, metod, jak i środków, wykorzystywanych w procesie kształcenia. W literaturze pojęcie strategii zamiennie stosowane jest z metodami i technikami nauczania i uczenia się. Łączy

je zauważana przez wielu autorów świadomość, celowość oraz wielokrotność stosowania. Według Okonia „strategia jest zharmonizowanym doбором celów, metod i środków stanowiących operacyjne założenia działalności edukacyjnej nauczycieli, szkół i systemów oświatowych” (Okoń, 2004, s. 385). Szkoła jest zatem miejscem, w którym proces uczenia przebiega intencjonalnie poprzez świadomy dobór strategii. Strategie uczenia się, najogólniej rzecz ujmując, mają na celu zachęcenie uczniów do efektywnego uczenia się, optymalizację nauki i pamięci. Klasyfikacji strategii uczenia się jest wiele. Nieodzowną częścią właściwego doboru metod i środków jest znajomość etapu rozwoju i funkcjonowania umysłu dziecka. Jak pisze Stanislas Dehaene, „tylko dzięki lepszemu poznaniu samych siebie możemy jak najpełniej wykorzystać potężne algorytmy, w które wyposażony jest nasz mózg. Każdemu dziecku przydałaby się zapewne znajomość czterech filarów nauki : uwagi, aktywnego zaangażowania, informacji zwrotnych o błędach i konsolidacji. Ich praktycznym podsumowaniem są następujące cztery hasła: „bądź całkowicie skupiony”, „uczestnicz w lekcji”, „ucz się na swoich błędach”, „ćwicz każdego dnia i wykorzystuj każdą noc”” (Dehaene, 2021, s. 343).

Konieczna jest więc świadomość, iż każdej wybranej metodzie powinna towarzyszyć aktywność i zaangażowanie, oraz poczucie, iż popełnianie błędów jest wpisane w rozwój. W tym kontekście uczenie się języka obcego należy potraktować w sposób szczególny, gdyż wiąże się on nie tylko z pamięciowym opanowaniem słownictwa, ale też z nabyciem umiejętności posługiwania się nim. Proces ten nie powinien opierać się na wypełnianiu ćwiczeń, wykonywaniu instrukcji nauczyciela, czy odtwarzaniu zdobytej wiedzy, a wykorzystywaniu jej w praktyce. Wykorzystywanie strategii opartej na działaniu i tworzeniu rozwija postawy kreatywnego, samodzielnego i niezależnego od nauczyciela procesu uczenia się. Strategie uczenia skupione na odpowiedzialności za uczenie po stronie ucznia powinny zastąpić mniej efektywne nauczanie, w którym

głównie aktywni są nauczyciele i nauczycielki. Dają poczucie samodzielności, autonomii i sprawczości, oraz rozwijają umiejętność uczenia się przez całe życie.

Metody pracy z uczniem, które będą tu szczególnie pomocne, to metody problemowe (szczególnie aktywizujące i gry dydaktyczne) i eksponujące, ponieważ nabywanie kompetencji dokonuje się właśnie w działaniu i przez działanie. Metody eksponujące to takie, które polegają na czerpaniu wiadomości nie ze słów czy książek, lecz przez poznanie i doświadczenie pewnych rzeczy, i często wiążą się one z emocjami. Dobrym przykładem będzie sztuka teatralna, film, pokaz. Zgadzam się tu z Ewą Wasilewską-Kamińską, że „zasady nauczania oraz praktykowania myślenia krytycznego (...) harmonizują z takimi metodami jak, na przykład, problem based learning lub collaborative learning, ponieważ kiedykolwiek uczniowie są pozostawieni samym sobie w intelektualnych dociekaniach, znajomość reguł myślenia krytycznego stanowi dla nich wyraźny drogowskaz”(Wasilewska-Kamińska, 2020, s. 76). Mowa tu o metodach problemowych i uczeniu się opartym na współpracy.

Metody problemowe, w przeciwieństwie do metod podających, polegają nie na przekazywaniu informacji w postaci gotowej wiedzy, a na kierowaniu procesem. Wymagają od uczniów samodzielności, aktywności, myślenia, poszukiwania. Sprzyjają rozwijaniu i nabywaniu kompetencji. Rozwijają myślenie krytyczne, kreatywność oraz umiejętność przewidywania. Proces uczenia się przebiega od teorii do praktyki. Uwzględnia wielość i różnorodność punktów widzenia. Stosowanie metody problemowej bazuje najczęściej na pracy w parach lub pracy w grupach, co wpływa na rozwój kooperacji i komunikacji.

„Systematycznie pojawia się szereg wspólnych obserwacji, zebranych przez Organizację Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD) lub przez laboratoria badawcze (...)wyniki uczniów znacznie się polepszają praktycznie we wszystkich przedmiotach podczas pracy parami lub w grupach” (Lamri, 2021, s. 149).

Taka aktywność powoduje, iż to uczniowie są odpowiedzialni za proces uczenia

się , co wpływa na rozwój motywacji. Wśród metod problemowych można wyróżnić:

- wykład problemowy,
- klasyczna metoda problemowa,
- metoda badawcza,
- dyskusja dydaktyczna ,
- gry dydaktyczne : burza mózgów, metoda sytuacyjna, symulacyjna, inscenizacji,
- metody aktywizujące: projekt indywidualny, grupowy, metody integracyjne, twórczego rozwiązywania problemów, hierarchizacji, ewaluacyjne, twórczego podejmowania decyzji, rozwijające twórcze myślenie, tworzenia i definiowania pojęć, metody i techniki planowania, diagnostyczne.

Wśród metod i technik kształcenia, które najlepiej sprawdzą się w rozwijaniu kompetencji przyszłości, Anna Mróz wymienia m.in.:

- metody aktywizujące,
- mapy mentalne,
- dyskusje dydaktyczne,
- analiza SWOT,
- WebQuest,
- metody rozwijające twórcze myślenie,
- metodę projektu.

Metody aktywizujące umożliwiają konstruowanie wiedzy poprzez samodzielne poszukiwania (obserwację, analizę, porównywanie, wnioskowanie, ocenianie, projektowanie i podejmowanie działań sprzyjających rozwiązywaniu problemów) i wspierają efektywne uczenie się. Mapy mentalne mogą być przydatne na lekcjach języków obcych nie tylko do nauki słownictwa, ale również gramatyki.

Analiza SWOT jest doskonałym narzędziem, które pokazuje procesy myślowe, pozwala przygotować uczniom argumenty do dyskusji lub wypowiedzi pisemnej. Według tego schematu analizujemy zagadnienie pod kątem jego mocnych i słabych stron, ewentualnych zagrożeń i szans, jakie ze sobą niesie.

WebQuest to metoda nauczania, w której uczeń samodzielnie zdobywa wiedzę, a głównym źródłem informacji, z którym uczeń pracuje, jest Internet. Metoda ta sprawdzi się doskonale w pracy z tekstem oraz na lekcjach z elementami kultury i historii, choć nie ma tu żadnych ograniczeń.

Praca metodą projektu kształtuje umiejętność samodzielnego podejmowania decyzji, planowania pracy w grupach lub samodzielnej, rozwiązywania problemów, wyboru oraz selekcji (źródeł) informacji, samooceny oraz prezentacji wyników pracy.

Samodzielne planowanie i organizacja pracy kształtują poczucie odpowiedzialności za siebie i społeczeństwo. Pisze o tym również Robert Fisher, który twierdzi, że, „aby sprostać wyzwaniom przyszłości, dzieciom potrzebne będą umiejętności, które pozwolą im pokierować własnym życiem i własną, nigdy nie kończącą się nauką” (Fisher, 1999, s. 12). Kształcenie ustawiczne to bowiem ciągłe doskonalenie kwalifikacji osobistych i zawodowych i wiąże się z koncepcją uczenia się przez całe życie. Jest to rozwój indywidualny i społeczny, bez względu na czas, miejsce i formę. Rozwój społeczny i technologiczny oraz zmiany na rynku pracy doprowadziły do powstania fenomenu tzw. edukacyjnego stylu życia, który przejawia się w każdej sferze aktywności człowieka. Koresponduje to ze słowami Anny Mróz, że „postulat uczenia się przez całe życie należy do najważniejszych założeń edukacji dla zrównoważonego rozwoju” (Mróz, 2018, s. 69).

5. Rola nauczyciela w edukacji

„Nie pracuj ciężiej niż twój uczeń” to motto z książki Beaty Master „Edukacja spersonalizowana”, które w pełni oddaje istotę roli nauczyciela w XXI wieku. To uczniowie powinni zdobywać umiejętności poprzez własne działania, przejąć odpowiedzialność za proces uczenia się.

Jednak nauczyciel w dalszym ciągu pełni niezwykle istotną rolę.

Jest odpowiedzialny za tworzenie przestrzeni sprzyjającej nauce w kontekście przygotowania materiałów oraz narzędzi dostosowanych do potrzeb uczniów. Zadaniem nauczyciela jest udostępnienie informacji, które uczeń przetworzy. Podawcza rola nauczyciela idzie w parze z odtwórczą rolą ucznia. Ta z kolei ogranicza się do rozwijania umiejętności myślenia niższego rzędu (LOTS - lower order thinking skills).

Umiejętności myślenia niższego (LOTS – lower order thinking skills) i wyższego rzędu (HOTS – higher order thinking skills) to koncepcja wcześniej wspomnianej taksonomii uczenia się stworzona przez Benjamina Blooma w latach pięćdziesiątych. Jest jedną z wielu struktur nauczania myślenia, jednak najczęściej stosowaną. Umiejętności myślenia niższego rzędu opierają się na zapamiętywaniu przez ucznia podanych przez nauczyciela treści. Z kolei umiejętności myślenia wyższego rzędu wymagają od ucznia zrozumienia i zastosowania zdobytej wiedzy. Rolą nauczyciela jest stworzenie warunków, przygotowanie zadań, które będą rozwijały umiejętności wyższego rzędu.

Rola nauczyciela zasadniczo ulega zmianie w teorii uczenia się, jaką jest konstruktywizm. Proces uczenia opiera się na indywidualnym doświadczeniu ucznia, wyciąganiu wniosków i testowaniu. W tak rozumianym procesie uczenia się to uczeń i jego doświadczenie pełni centralną rolę. W myśl słów Galileusza „nie możesz człowieka nauczyć niczego, możesz mu tylko pomóc odnaleźć to w sobie” (Moroz, Szwabowski, Świrko, 2019, s. 143) nauczyciel występuje w roli osoby umożliwiającej osiągnięcie celu.

Zatem, jak pisze Adam Skibiński, „(...)rola nauczyciela opiera się na byciu w pobliżu, byciu konstruktorem przestrzeni, w której uczeń może sprawdzać samego siebie, doświadczać, poszukiwać, popełniać błędy i wnioskować. I „tylko wtedy rola mistrza ma sens, gdy pomaga nam samym sprawdzić siebie w tym, co pomaga nam rozwinąć się w lepszą wersję siebie. Tylko tyle i aż tyle” (Moroz, Szwabowski, Świrko, 2019, s. 158). Pomoc może przynieść efekty wyłącznie wówczas, gdy opiera się na relacji opartej na szacunku, akceptacji, zaufaniu i poczuciu bezpieczeństwa, by móc w pełni rozwijać swój potencjał. Oznacza to również odejście od hierarchii, od pozycji górowania wobec uczniów. John Holt pisze, że „spotkanie n i g d y nie będzie prawdziwe, szczerze i uczciwe, jeśli jedna osoba będzie miała władzę nad drugą” (Holt, 2007, s. 50). Władza może przyczynić się jedynie do zbudowania autorytetu formalnego, wymuszonego strachem, zależnością, systemem kar i nagród. Autorytet zbudowany na przymusie uniemożliwia zbudowanie autorytetu naturalnego, opartego na kompetencji i doświadczeniu. W myśl tego powinniśmy odejść od systemu wychowania opartego na zewnętrznej kontroli, na rzecz relacji opartej na kontroli wewnętrznej.

W rozważaniach na temat roli nauczyciela nie można pominąć kwestii swobodnej możliwości zadawania pytań przez uczniów i udzielania na nie odpowiedzi przez nauczycielki i nauczycieli. Warto stworzyć warunki dla kwestionowania, dla różnych punktów widzenia i dyskusowania i zadawania pytań.

Jak pisze John Holt, „praca nauczyciela zaczyna się wówczas, gdy ktoś zada pytanie. Bez pytań nauczanie nie istnieje. Trzeba jednak rozumieć, co nauczyciel może, a czego nie może osiągnąć, udzielając odpowiedzi. Nauczyciel nie przekazuje wiedzy. Wiedza nie może zostać nikomu przekazana. Udzielając odpowiedzi na zadane pytanie, mogę jedynie próbować ująć w słowach część mojego doświadczenia - pytający otrzymuje jednak tylko słowa,

nie doświadczenie. By nadać znaczenie słowom, musi się oprzeć na własnym doświadczeniu” (Holt, 2007, s. 11).

Zadaniem nauczycielek i nauczycieli nie jest podawanie informacji, a rozbudzanie ciekawości poznawczej, z którą każdy człowiek przychodzi na świat. Stwarzanie przestrzeni sprzyjającej krytycznemu myśleniu i doświadczeniu. Rozwijając myślenie krytyczne u uczniów koncentrujemy się na procesie, a nie na produkcie końcowym. I tu rola nauczyciela zmienia się diametralnie, ponieważ wymaga zmiany myślenia o sobie i o uczniu. Aby stworzyć warunki służące rozwojowi myślenia krytycznego należy włączyć uczniów w proces uczenia się. Stworzyć warunki do aktywnego uczestnictwa w procesie uczenia się, a więc badania, dyskusowania, rozważania, kwestionowania i poszukiwania. Nauczyciel występuje w funkcji towarzysza, obserwatora, osoby wspierającej proces, pozbawionej kontroli. Sprawdzanie, ile uczeń wie, zostaje zastąpione sprawdzaniem, jak zdobywa wiedzę, jak radzi sobie z wyzwaniami.

To rodzi wiele trudności, zważywszy na fakt, że dzisiejsi nauczyciele to osoby, które wychowały się w szkołach opartych głównie na nauczaniu transmisyjnym, w rzeczywistości, w której zmiany w świecie zachodziły wolniej niż dziś. Jak pisze Henryka Kwiatkowska, „nauczyciel to ktoś, kto zna dwa światy: współczesny oraz ten, który poznał, będąc uczniem, studentem, nauczycielem rozpoczynającym pracę w zawodzie – i nieustająco je ze sobą integruje. To, który z tych dwóch światów jest jego światem, zależy od wielu różnorodnych czynników, a nade wszystko od stopnia akceptacji świata aktualnie przeżywanego. Dla ucznia, wszakże świat obecny to jedyna rzeczywistość; ten świat go wciąga, młody człowiek konfrontuje się zatem ze wszystkimi jego atrakcjami i ogromem zagrożeń” (Kwiatkowska, 2017, s. 17). Taki stan rzeczy wymusza na nauczycielach nowe, nieznane dotychczas zadania.

Jak podaje Marzena Żylińska, określeni przez Marca Prensky'ego jako Digital Natives - cyfrowi tubylcy (Żylińska, 2013, s. 167), to osoby urodzone w czasach powszechnego dostępu do technologii informacyjno – komunikacyjnej. Otoczenie wszechobecną technologią nie pozostaje bez wpływu na strukturę mózgu, a co za tym idzie edukację. Pojawia się pytanie, czy nauczyciele są przygotowani do spotkań z takimi uczniami?

„Zdaniem Prensky'ego nauczyciele nie zostali przygotowani do pracy z takimi uczniami, jacy dziś siedzą w szkolnych ławkach. Ich przygotowanie pedagogiczne dotyczyło osób, które myślały i uczyły się w sposób daleko odbiegający od tego, jak funkcjonują dzisiejsi uczniowie. I nie chodzi tu o różnice, które w naturalny sposób występują między kolejnymi generacjami” (Żylińska, 2013, s. 167).

Nauczyciele w przeciwieństwie do uczniów należą do społeczności Digital Immigrants (cyfrowych imigrantów). Jak pisze Marzena Żylińska, „różnice, jakie powstały pomiędzy obiema grupami, wynikające z różnych struktur sieci neuronalnej, innych sposobów tworzenia więzi społecznych oraz sposobów komunikacyjnych przyczyniają się do problemów w edukacji. Uczniowie przetwarzający informacje inaczej niż ich nauczyciele, potrzebują innych metod pracy” (tamże). „Szkoły i uniwersytety trzeba przystosować nie tylko do wymogów XXI w., ale również do nieco inaczej pracujących mózgów dzisiejszych uczniów i studentów” (Żylińska, 2013, s. 169). To zadanie z pewnością będzie możliwe dzięki stosowaniu strategii uczenia się, które rozwijają myślenie krytyczne, niezbędne do poruszania się w nowej, zmieniającej się rzeczywistości.

6. Myślenie krytyczne jako integralna część procesu uczenia się

Dzisiejszy świat wymaga od nas, abyśmy odeszli od edukacji adaptacyjnej, która zakładała przystosowanie się jednostki do otaczającego świata.

Obecnie widzimy wartość w promowaniu i stosowaniu założeń edukacji krytyczno-kreatywnej, która pobudza do innowacji, kreatywności, aktywnego i świadomego przetwarzania rzeczywistości.

Umiejętność myślenia krytycznego wymieniana jest jako jedna z głównych kompetencji przyszłości. Złożone problemy współczesnego świata, dynamiczny rozwój technologiczny oraz zmiany społeczno-kulturalne XXI wieku stawiają przed edukacją nowe wyzwania. Według Anny Mróz, „ludzie stają przed koniecznością uczenia się tego, o czym jeszcze wczoraj myśleli, że wiedzą” (Mróz, 2018, s. 67). Autorka pisze, że rozwój społeczno-technologiczny i zmiany na rynku pracy przyczyniły się do powstania fenomenu tzw. edukacyjnego stylu życia. Natomiast Ewa Wasilewska-Kamińska uważa, że „część zdobytej wiedzy i umiejętności z powodu rozwoju nauki i techniki ulega stosunkowo prędko dezaktualizacji i z tego powodu konieczna jest modyfikacja sposobu przygotowania zawodowego” (Wasilewska-Kamińska, 2020, s. 73). Jak pisze wspomniana autorka, „ponadczasowa i interdyscyplinarna użyteczność myślenia krytycznego jest eksponowana również w kontekście dynamiki zmian na rynku pracy, zmian w sposobie wykonywania licznych profesji i wynikającego z nich sposobu przygotowania zawodowego przyszłych pracowników” (tamże, s. 73). Stąd też wynika potrzeba kształtowania kompetencji ponadczasowych, które będą stanowiły fundament działalności osobistej i zawodowej. Taką kompetencją jest niewątpliwie myślenie krytyczne.

Według Iwony Czaj-Chudyby, „szkoła, która odżegnuje się od wspierania umiejętności krytycznego myślenia, pozostawia dziecko zagubionym i samotnym, w gąszczu umiejętnie podsycanych pragnień konsumenckich, marzeń i bezrefleksyjnej preferencji stylów życia” (Czaja-Chudyba, 2020, s. 33).

Powstaje zatem pytanie – nie, czy rozwijać myślenie krytyczne, tylko w jaki sposób to robić. Taką wskazówkę znajdujemy w książce Jeremiego Lamri „Kompetencje XXI wieku” (2021). Możemy tam przeczytać opis procesów mentalnych, które są potrzebne, aby myśleć krytycznie. Wśród nich wymieniamy ciekawość, otwartość, elastyczność w uwzględnianiu opinii innych oraz umiejętności wykorzystywania okazji, aby myśleć krytycznie. Przytoczono w niej wyniki badań, które przewidują w przyszłości wzrost zapotrzebowania na myślenie analityczne, innowacyjność, kreatywność, projektowanie i programowanie, krytyczne myślenie, rozwiązywanie złożonych problemów, przewodzenie ludziom, rozumowanie i rozwiązywanie problemów oraz analizę systemów i ewaluację. W związku z powyższym, po raz kolejny znajdujemy potwierdzenie, że niezbędna jest transformacja edukacji w zakresie treści, metod, form i środków dydaktycznych.

Jako nauczyciele i nauczycielki stoimy więc przed prawdziwym wyzwaniem. Umiejętności poznawcze związane z dotychczasowym nauczaniem przedmiotowym wydają się już niewystarczające, ponieważ zmiany społeczne następują w takim tempie, że nie sposób przewidzieć, jakie sprawności poznawcze będą potrzebne na rynku pracy za kilka czy kilkanaście lat. Sama znajomość języka nie będzie więc wystarczająca. Taką myśl przytacza również Ewa Wasilewska-Kamińska, pisząc, że „cele edukacji to daleko więcej niż zdobycie wiedzy, technicznych umiejętności oraz licencji do wykonywania zawodu. W tym przypadku chodzi o inwestowanie wysiłku dydaktycznego w rozwijanie zdolności myślenia” (Wasilewska-Kamińska, 2020, s. 73). Myślenie i umiejętność uczenia się są ważniejsze niż aktualny stan wiedzy danej osoby.

Potrzeba zatem kompetencji, które pomogą skutecznie analizować, przetwarzać, i ewaluować zdobyte informacje. Wspominana w tej publikacji wielokrotnie Anna Mróz pisze, że „młody człowiek, który funkcjonuje w świecie o tak zmieniającej się strukturze potrzebuje nowej jakości nauczania, gdzie

zdobywana wiedza nie jest liniowym przyrostem pozyskiwanych wiadomości, ale dynamicznym, skontekstualizowanym kulturowo systemem wzajemnie ze sobą powiązanych znaczeń, konstruowanych i zrekonstruowanych przez jednostkę w toku ciągłego negocjowania społecznego” (Mróz, 2018, s. 48). Pojawia się zatem pytanie, czy obecny system edukacyjny zachęca uczniów do samodzielnego myślenia. Myślenie często traktowane jest jako naturalna funkcja życiowa, której nie trzeba się uczyć. To spycha je na dalszy plan na liście celów edukacyjnych. Dziś jednak słowa Roberta Fishera wydają się być niezwykle trafne. Twierdzi on, że „pełne wykształcenie wymaga czegoś więcej oprócz zwykłego przyswojenia wiedzy przedmiotowej; trzeba jeszcze, by wiedza ta stała się materiałem myślenia. (...). Nauki myślenia nie wolno pozostawić przypadkowi” (Fisher, 1999, s. 13). W tym miejscu warto zaznaczyć, że ważna jest przede wszystkim jakość naszego myślenia i rozumowania. W tym kontekście rozumowanie jest bliskoznaczne wnioskowaniu, dowodzeniu, myśleniu racjonalnemu, itp.

Myślenie krytyczne w głównej mierze opiera się na zadawaniu właściwych pytań. Jest ono przeciwieństwem myślenia automatycznego. Ważny jest jednak charakter i cel pytania. Nie można ich utożsamiać z niewiedzą. Ze względu na cel dydaktyczny pytania, które zadaje nauczyciel czy nauczycielka, można podzielić na dwie kategorie:

- pytania, które mają sprawić, żeby uczeń myślał;
- pytania, które mają sprawdzić wiedzę.

Robert Fisher przytacza dane, które mówią, że nauczyciele i nauczycielki w ciągu dnia zadają uczniom około 300 pytań (Fisher, 1999, s. 29). Natomiast Danuta Szumna przytacza wyniki badań Wojciecha Kojasa, które mówią, że nauczyciele i nauczycielki zadają 90% pytań na lekcji (Szumna, 2008, s. 45). Pytania te często mają charakter sprawdzający wiedzę, niekoniecznie zachęcają ucznia do myślenia. Taka lawina pytań nauczycieli i nauczycielek zwyczajnie hamuje aktywność intelektualną ucznia. Widać wyraźnie tendencję do dominacji

nauczycieli i nauczycielek w klasie. Dlatego warto też zweryfikować sposób prowadzenia zajęć w oparciu o charakter zadawanych pytań. Jak pisze Robert Fisher, „dobre pytanie zaprasza do myślenia lub działania” (Fisher, 1999, s. 85).

Należy uważnie przyjrzeć się jakości zadawanych pytań. Częstym błędem jest zadawanie w czasie lekcji zbyt dużej liczby pytań w krótkim czasie. Pytania te są często źle sformułowane, zamknięte i odwołują się do niższego poziomu kognitywnego. Środowisko otwarte na zadawanie pytań pozwala rozwijać dzieciom postawy myślenia krytycznego.

Krzysztof Szmidt i Elżbieta Płóciennik określają rolę pytań w rozwoju poznawczym jako „rusztowanie dla poznania”. Poniższe propozycje mogą stanowić zbiór inspiracji jak kształtować myślenie krytyczne w pracy z uczniami na każdym etapie edukacyjnym. Są to uniwersalne działania służące rozwijaniu myślenia krytycznego, które warto uwzględnić również w planowaniu zajęć języka obcego. Poniższa lista pochodzi z artykułu, który został opublikowany w Zeszytach Kieleckich (Ostrowska i Zajączkowska, 2021, s. 53):

1. Kwestionowanie/podważanie założeń – nauczyciel może zachęcać uczniów do poszukiwania argumentów, które będą poddawały pod wątpliwość przyjęte założenia.
2. Wyrażanie opinii i przedstawianie dowodów na ich poparcie (źródła swoich też i poglądów).
3. Refleksja – jako stały element lekcji – nauczyciel daje uczniom czas i okazję do refleksji nad dotychczasową wiedzą i jej związkiem z nowymi informacjami.
4. Poszukiwanie rozwiązań - włączanie krytycznego myślenia do różnych form zabaw i gier umysłowych.
5. Traktowanie błędów jako źródła danych i okazji do korekty myślenia/działania (analiza własnych i cudzych błędów powinna być integralną częścią procesu nauczania każdego przedmiotu).

6. Przyjmowanie różnych punktów widzenia (w ten sposób dzieci uczą się poszanowania dla odmiennych poglądów).

Na lekcjach języka obcego jest przestrzeń do pracy pytaniami.

W pierwszych latach nauki języka należy taką pracę rozpocząć od pracy ze słownictwem lub krótkimi tekstami. W kolejnych latach ćwiczenia mogą już opierać się na analizie dłuższego tekstu lub na dyskusji. Kształtowanie postaw myślenia krytycznego z użyciem konkretnych narzędzi przyczynia się bowiem do podniesienia kompetencji w zakresie rozumienia i tworzenia informacji. Anna Mróz zauważa, że „z perspektywy idei zrównoważonego rozwoju oznacza to, że nacisk położony na kształtowanie umiejętności krytycznego myślenia, prowadzenia dialogu i debaty powinien być co najmniej tak duży, jak nacisk położony na zdobywanie wiedzy” (Mróz, 2018, s. 73).

W części praktycznej niniejszej publikacji zostały przedstawione przykładowe ćwiczenia i aktywności wspierające kształtowanie i rozwój myślenia krytycznego. Nie sposób bowiem nie zgodzić się z Robertem Fisherem, który pisze, że „jakość nauczania ma większy niż materiał nauczania wpływ na realizację intelektualnego potencjału uczniów. O jakości procesu dydaktycznego mówią sposoby, jakich używa nauczyciel, aby pomóc uczniom zapamiętać, tworzyć pojęcia i włączyć nową wiedzę i myśli w stare struktury poznawcze” (Fisher, 1999, s. 17).

7. Przykłady ćwiczeń i aktywności wspierających wdrażanie koncepcji zrównoważonego rozwoju w edukacji, ze szczególnym uwzględnieniem myślenia krytycznego

W preambule podstawy programowej przeczytamy, iż kształcenie ogólne w szkole podstawowej ma na celu rozwijanie umiejętności krytycznego i logicznego myślenia, rozumowania, argumentowania i wnioskowania (pkt. 5). Najważniejsze umiejętności rozwijane w ramach kształcenia ogólnego w szkole podstawowej to między innymi poszukiwanie, porządkowanie, krytyczna analiza oraz wykorzystanie informacji z różnych źródeł (pkt. 3) oraz sprawne komunikowanie się w języku polskim oraz w językach obcych nowożytnych (pkt. 1).

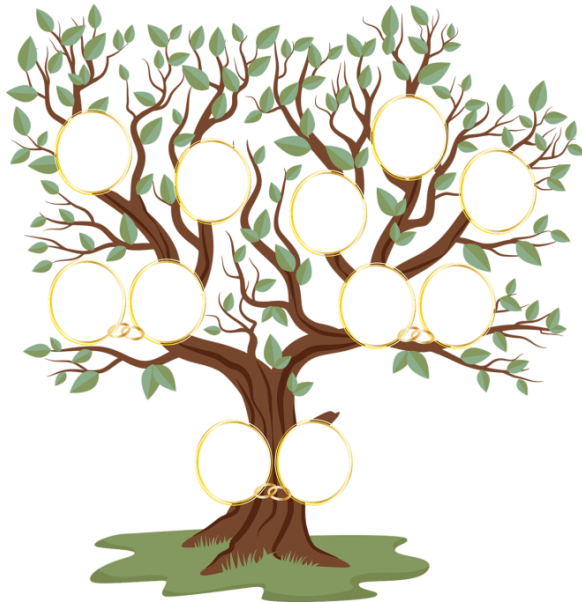
Natomiast słusznie zauważa Robert Fisher, pisząc, że „wiele szkół w swoich dokumentach umieszcza zapis o potrzebie kształtowania umiejętności myślenia uczniów, ale znacznie mniej ma jasny pogląd jak to robić” (Fisher, 1999, s. 12). W części praktycznej niniejszej publikacji znajdziecie Państwo przykłady ćwiczeń i aktywności do zastosowania na lekcjach języka angielskiego i niemieckiego, które wspierają kształtowanie i rozwój myślenia krytycznego, refleksyjnego, oraz uwzględniają potrzebę wdrażania koncepcji zrównoważonego rozwoju w edukacji. Znajdziemy w nich również przestrzeń do kształtowania umiejętności planowania, projektowania, pracy zespołowej, ewaluacji, dokonywania analizy i syntezy, oraz bycia liderem.

Ćwiczenia mogą również stanowić inspirację do zastosowania na lekcjach dowolnego języka obcego.

ĆWICZENIE 1

Topic: My family.

Rysunek 1. A family tree

Źródło : www.pixabay.com

Cel kształcenia i treści nauczania:

Lekcja ma na celu wspieranie ucznia w budowaniu relacji społecznych, sprzyjających bezpiecznemu rozwojowi (rodzina, przyjaciele) oraz formowaniu u uczniów poczucia godności własnej osoby i szacunku dla godności innych osób.

- Uczeń posługuje się podstawowym zasobem środków językowych w temacie życia prywatnego: członkowie rodziny; (I.5)
- Uczeń rozpoznaje związki między poszczególnymi częściami tekstu; (III.5)
- Uczeń przedstawia siebie i inne osoby. (VII.1)

Na początku czwartej klasy uczniowie i uczennice powtarzają i utrwalają umiejętności i wiedzę nabytą we wcześniejszych latach nauki języka obcego. Jednym z zagadnień są nazwy członków rodziny. Poniższe ćwiczenie pozwala nie tylko utrwalić poznane słownictwo, ale przede wszystkim jest doskonałą okazją do rozwijania umiejętności logicznego myślenia oraz dostrzegania innych punktów widzenia.

Przebieg:

1. Uczniowie i uczennice mogą pracować na materiale w podręczniku lub własnoręcznie przygotowanym drzewie genealogicznym. Tu rozważymy wariant drugi.
2. Uczniowie i uczennice rysują drzewo genealogiczne i umieszczają na nim członków rodziny. Mając na uwadze uczniów i uczennice wykluczonych społecznie, lub zagrożonych wykluczeniem, można zaproponować pracę na gotowym drzewie genealogicznym (rys. 1), gdzie uczniowie i uczennice stworzą fikcyjną rodzinę.
3. Uczniowie i uczennice opowiadają o swojej rodzinie: *It's my mum, it's my dad* etc. W kolejnym kroku uczniowie i uczennice przyjmują perspektywę wybranego członka rodziny i budują pisemnie zdania:
e.g. *Mark is my brother. John is my grandpa. Helen is my aunt.*
4. Uczniowie i uczennice przedstawiają swoją rodzinę z wybranej perspektywy. Pozostałe dzieci mają za zadanie odgadnąć z czyjej perspektywy została przedstawiona rodzina.

Refleksja: Dzięki temu ćwiczeniu uczniowie i uczennice dostrzegają złożoność relacji międzyludzkich. Pozwala im to przyjąć i zrozumieć perspektywę drugiej osoby oraz dokonać logicznych powiązań z wybranej perspektywy. Wymienione umiejętności pomagają również budować postawę otwartości, tolerancji, elastyczności w dostosowywaniu się do zmian i uwrażliwiają na różnorodność. Możliwe jest również wykorzystanie ćwiczenia na lekcji języka niemieckiego.

ĆWICZENIE 2

Topic: Animals – praca metodą projektu.

Cel kształcenia i treści nauczania: Projekt ma na celu ukazanie wartości wiedzy jako podstawy do rozwoju umiejętności, rozbudzenie ciekawości poznawczej uczniów i uczennic oraz motywację do nauki.

- Uczeń posługuje się podstawowym zasobem środków językowych w temacie świata przyrody: zwierzęta; (I.13)
- Uczeń znajduje w tekście określone informacje; (III.4)
- Uczeń opisuje zwierzęta; (IV.1)
- Uczeń współdziała w grupie. (XI)

Spiralny układ treści kształcenia pozwala na realizację tematu w dowolnym czasie na drugim etapie edukacyjnym. Przedstawiony scenariusz zakłada realizację projektu z klasą czwartą, w drugim półroczu. Zaproponowane ćwiczenia pomogą uczniom i uczennicom kształtować kompetencje w zakresie planowania i organizacji pracy oraz kreatywności.

Przebieg:

1. Uczniowie i uczennice rozpoczynają pracę od wykonania następującego ćwiczenia: Zastanów się i zapisz:
  - **Krok 1** - Wiem: Jakie zwierzęta już potrafisz nazwać w języku angielskim?
  - **Krok 2** - Chcę wiedzieć: Jakich zwierząt chcesz się nauczyć?
  - **Krok 3** - Jak się tego dowiem: W jaki sposób chcesz się nauczyć?
Skąd będziesz czerpał wiedzę?
  - **Krok 4** (uczniowie i uczennice wypełniają na koniec projektu) – Czego się nauczyłem? Tu zapisują nowe nazwy zwierząt, które poznali w trakcie pracy projektowej.
2. W ten sposób diagnozują swoją wiedzę i autonomicznie planują swoją dalszą naukę.

3. W kolejnym kroku uczniowie i uczennice przygotowują swoje plakaty, na których przedstawiają zwierzęta, których nazwy chcą poznać w języku angielskim. Można zaproponować, żeby wybrali pięć nowych nazw zwierząt. Jest to liczba, która daje możliwości realnego rozwoju w zakresie poszerzania słownictwa. Uczniowie i uczennice klasy czwartej znają już nazwy niektórych zwierząt, w szczególności domowych. Warto ich zatem zachęcić do umieszczenia na liście takich zwierząt, których nie znają, a wydają im się ciekawe.
4. Następnie uczniowie i uczennice sami poszukują nazw zwierząt, z uwzględnieniem zaplanowanych źródeł informacji. Na tym etapie warto pomóc uczniom i uczennicom, gdyż zazwyczaj mogą mieć jeszcze problem z identyfikacją swoich preferencyjnych stylów uczenia się. Można zaproponować *uczenie się rówieśnicze*, pracę ze słownikiem multimedialnym, poszukiwanie informacji w Internecie. Ważne, aby uczniowie i uczennice sami poszukiwali potrzebnych informacji.
5. Uczniowie i uczennice przygotowują wystawę swoich prac. Propozycja pytań do wystawy:
  - Czy na plakatach powtarzają się takie same zwierzęta?
Jak sądzą – dlaczego?
  - Czy zdarzyło się, że jedno zwierzę miało inne nazwy na różnych plakatach? Jak sądzą – dlaczego?
  - Co Was zaskoczyło?
  - Z czym się nie zgadzacie?
6. Następne zadanie ma na celu zmotywowanie ucznia do przetwarzania informacji, tworzenia logicznych powiązań, analizy i syntezy.
  - Uczniowie i uczennice zapisują w zeszycie:
Animals which:

Tabela 1.

<i>can swim very well</i>	<i>can run</i>	<i>eat a lot</i>

Źródło: opracowanie własne

- W każdej kolumnie zapisują swoje propozycje zwierząt w języku angielskim. Praca indywidualna.
  - W kolejnym kroku uczniowie swobodnie przemieszczają się po klasie i dzielą się z kolegami/koleżankami swoimi pomysłami. Ćwiczenie powinno zostać podsumowane pytaniami:
    - Co cię zaskoczyło?/
    - Dlaczego to było zaskakujące?
    - Dlaczego umieściłeś tu swój przykład?
    - Które gatunki są zagrożone wyginięciem?
7. Na zakończenie warto zaproponować uczniom zbudowanie Mini Zoo na platformie Minecraft Education Edition. [link do platformy minecraft](#)
- Do współpracy warto zaprosić nauczyciela lub nauczycielkę informatyki, aby przygotował platformę;
  - Uczniowie losują jedno zwierzę i budują je na platformie, z zachowaniem proporcji;
  - Uczniowie na platformie opisują swoje zwierzę w języku angielskim (*e.g. It's a giraffe. It's got four legs. It's got a long neck. It's yellow. It can run. It can't fly. etc.*);
  - Uczniowie mogą rozbudować Mini Zoo o atrakcje w strefie rozrywkowej (*cinema, playground, park*) i kulinarnej (*restaurant,*

cafe). Wszystkie miejsca użyteczności publicznej powinny zostać opisane w języku angielskim.

Refleksja: Wstęp w postaci ćwiczenia: *Wiem/ Chcę wiedzieć/ Jak się tego dowiem/ Czego się nauczyłem* pozwala uczniom uporządkować dotychczasową wiedzę oraz rozbudzić ciekawość poznawczą. Uwaga jest skierowana na konkretne zagadnienie i uczniowie bardziej świadomie poszukują odpowiedzi na swoje pytania. Monitorują też korzystne dla nich metody uczenia się i możliwe źródła informacji. Uczniowie mają poczucie autonomii i wpływu. Sami decydują co jest dla nich ciekawe. Dzięki pracy metodą projektu uczniowie i uczennice rozwijają również umiejętność współpracy w heterogenicznej grupie. Przede wszystkim jednak nabywają umiejętność planowania własnego procesu uczenia się, mają na niego wpływ. To oni decydują co już wiedzą, a czego chcą się nauczyć.

ĆWICZENIE 3

THEMA: MEIN PLATZ AUF DER ERDE

Cel kształcenia i treści nauczania: Ćwiczenie ma na celu rozbudzenie ciekawości poznawczej uczniów, motywację do nauki; kształtowanie postawy otwartej wobec świata i innych ludzi oraz rozwijanie kompetencji, takich jak kreatywność i innowacyjność.

- Uczeń posługuje się podstawowym zasobem środków językowych w temacie miejsce zamieszkania (np. dom i jego okolica), podróżowanie i turystyka, świat przyrody (np. pogoda, pory roku, rośliny i zwierzęta, krajobraz, zagrożenie i ochrona środowiska naturalnego); (I.2)
- Uczeń opisuje ludzi, zwierzęta, przedmioty, miejsca i zjawiska; (IV.1)
- Uczeń przekazuje w języku obcym nowożytnym informacje zawarte w materiałach wizualnych; (VIII.1)

- Uczeń posiada świadomość związku między kulturą własną i obcą oraz wrażliwość międzykulturową. (IX.2)

Przebieg:

1. Propozycja ćwiczenia w formie zdalnej lub stacjonarnej z użyciem TIK w klasie siódmej lub ósmej.
2. Nauczyciel lub nauczycielka losuje na stronie ([Link do strony WindowSwap](#)) widok z miejsca na świecie. Strona nie wymaga logowania.
3. Uczniowie mają za zadanie zapisać w języku niemieckim:
  - Widzę/Sehe
  - Myślę/Denke
  - Zastanawiam się/Frage mich
  - w pierwszym punkcie skupiają się na faktach, co dostrzegają na obrazku,
  - w drugim punkcie uczniowie zapisują swoje przemyślenia, refleksje, co im przychodzi do głowy w związku z przedstawionym obrazkiem,
  - w ostatnim punkcie zapisują pytania i wątpliwości dotyczące obrazka.
4. Uczniowie dzielą się swoimi zapisami. Ważne jest, aby uczniowie mogli czuć się swobodnie przedstawiając swoje refleksje. Nauczyciel lub nauczycielka ma za zadanie monitorować, czy uczniowie dostrzegają różnicę między faktami (pierwszy punkt) a interpretacją czy opinią (drugi punkt).
5. Notatki uczniów i uczennic mogą być początkiem do dyskusji na wybrany temat:
  - katastrofy naturalne (*Naturkatastrophen*),

- skutki działalności człowieka (*Auswirkungen der menschlichen Aktivitäten*),
- globalne ocieplenie (*globale Erwärmung*),
- segregacja odpadów (*Abfalltrennung*),
- zanieczyszczenie środowiska (*Umweltverschmutzung*).

Refleksja: Ćwiczenie to pozwala uczniowi wzbudzić ciekawość poznawczą, jak i również zwrócić uwagę na interesujące go kwestie. Jego głównym zadaniem jest podniesienie kompetencji w zakresie komunikacji w języku niemieckim, jak również nabycie umiejętności odróżniania faktów od opinii.

ĆWICZENIE 4

TOPIC: PEOPLE

Cel kształcenia i treści nauczania: Ćwiczenie ma na celu zachęcanie do zorganizowanego i świadomego samokształcenia opartego na umiejętności przygotowania własnego warsztatu pracy, i ukazywanie wartości wiedzy jako podstawy do rozwoju umiejętności.

- Uczeń posługuje się podstawowym zasobem środków językowych w temacie „człowiek” (np. wygląd zewnętrzny, cechy charakteru, uczucia i emocje); (I.1)
- Uczeń opisuje ludzi; (IV.1)
- Uczeń wyraża uczucia i emocje; (IV.7)
- Uczeń przedstawia siebie i inne osoby; (VI.1)
- Uczeń uzyskuje i przekazuje informacje i wyjaśnienia; (VI.3)
- Uczeń dokonuje samooceny i wykorzystuje techniki samodzielnej pracy nad językiem; (X)
- Uczeń współdziała w grupie. (XI)

Przebieg:

1. Uczniowie pracują w 4 zespołach.
2. Nauczyciel lub nauczycielka rozdaje każdemu zespołowi jedną kartkę flipchart, o następującej tematyce:
  - *APPEARANCE (1)*
  - *PERSONALITY AND CHARACTER (2)*
  - *FEELINGS AND EMOTIONS (3)*
  - *ASKING FOR PERSONAL INFORMATION (4)*
3. Grupy w milczeniu „dyskutują” za pomocą długopisów, zapisując na kartkach swoje propozycje słownictwa związanego z tematem wyglądu zewnętrznego (1), cech charakteru i osobowości (2), uczuć i emocji (3), oraz danych osobowych (4). Wszystkie swoje wątpliwości, pytania i pomysły zapisują na kartkach. W tym czasie nie rozmawiają ze sobą werbalnie. Cała dyskusja odbywa się jedynie na papierze.
4. Po 10 minutach pracy, zespoły zmieniają stanowisko zgodnie z ruchem wskazówek zegara. Zapoznają się z pomysłami poprzedniego zespołu, następnie zapisują swoje propozycje, kwestionują istniejące zapisy, jeśli mają wątpliwości, mogą zadawać pisemnie pytania.
5. Zespoły zmieniają kolejne stanowiska co 5 minut, aż wrócą do swojej kartki. Wtedy zapoznają się z informacjami, które dodały pozostałe zespoły. Na tym etapie uczniowie mogą już konsultować werbalnie swoje wnioski i refleksje.
6. Każdy zespół wybiera na swojej kartce najważniejsze informacje, które ich zdaniem są niezbędne do podsumowania danego zakresu tematycznego. Zespół przygotowuje prezentację. Prezentacja może przyjąć formę:
  - opisu wyglądu wybranej postaci (*e.g. favourite sportsman, actor*),

- opisu charakteru wybranej postaci (*e.g. favourite book character*),
- przedstawienia koła emocji, na którym wszyscy uczniowie mogą przy emocjach wpisać swoje imiona, w zależności od swojego samopoczucia (*e.g. angry, embarrassed, pleased, upset, chilled, etc.*),
- wywiadu z użyciem pytań - '*personal information*'.

7. Wybrany członek zespołu prezentuje klasie słownictwo z opracowanego zagadnienia.

Refleksja: Ćwiczenie ma trzy etapy:

- praca w zespołach,
- inspiracja od innych,
- podsumowanie w swoim zespole, synteza całości.

Warto wspomnieć uczniom na początku pracy, aby pisali wyraźnie.

Mają prowadzić dyskusję na kartce, nie jedynie stworzyć listę punktów. Może to być mapa myśli. Konieczne i kluczowe jest zachowanie ciszy w trakcie ćwiczenia.

To pozwala na pełne skupienie. Jeśli zastosujemy ćwiczenie na końcu działu tematycznego, pozwoli to uczniom utrwalić, usystematyzować wiedzę oraz doprecyzować co jeszcze powinni powtórzyć. Dzięki zapisywaniu pomysłów, uczniowie głęboko przetwarzają wiedzę, a w trakcie prezentacji (np. opisu wybranej osoby) mogą ją zastosować w praktyce. Praca zespołowa nad poszczególnymi obszarami daje uczniom możliwość spojrzenia na temat z innej perspektywy. Niewątpliwym atutem ćwiczenia jest *uczenie się równocześnie*, które skutecznie podnosi kompetencje społeczne, osobiste, oraz językowe uczniów.

ĆWICZENIE 5

TOPIC: DIFFERENT PERSPECTIVES ON ENVIRONMENTAL ISSUES

Cel kształcenia i treści nauczania: Ćwiczenie ma na celu rozwijanie umiejętności krytycznego i logicznego myślenia, rozumowania, argumentowania i wnioskowania; wyposażenie uczniów w taki zasób wiadomości oraz kształtowanie takich umiejętności, które pozwalają w sposób bardziej dojrzały i uporządkowany zrozumieć świat; kształtowanie postawy otwartej wobec świata i innych ludzi, aktywności w życiu społecznym oraz odpowiedzialności za zbiorowość.

- Uczeń posługuje się podstawowym zasobem środków językowych w temacie świata przyrody (np. pogoda, pory roku, rośliny i zwierzęta, krajobraz, zagrożenie i ochrona środowiska naturalnego); (I.13)
- Uczeń opisuje(...) zwierzęta, miejsca i zjawiska; (IV.1)
- Uczeń wyraża i uzasadnia swoje opinie, przedstawia opinie innych osób; (IV.6)
- Uczeń uzyskuje i przekazuje informacje i wyjaśnienia; (VI.3)
- Uczeń korzysta ze źródeł informacji w języku obcym nowożytnym (np. z encyklopedii, mediów, instrukcji obsługi), również za pomocą technologii informacyjno-komunikacyjnych. (XII)

Przebieg:

Ćwiczenie jest dobrym uzupełnieniem pracy z tekstem, filmem lub nagraniem na temat zmian klimatycznych i ochrony środowiska.

Na kanale *Online Oxford English* znajdziemy film omawiający tematykę ochrony środowiska: *How to Talk About the Environment in English* (2019)

[Link do filmu na kanale youtube.com](#)

Na kanale *Smile and Learn – English* znajdziemy film *How to Take Care of the Environment - 10 Ways to Take Care of the Environment* (2020)

[Link do filmu 2 na kanale youtube.com](#)

Można je wykorzystać jako wprowadzenie do zagadnienia.

Następnie uczniowie pracują w 4 grupach. Każda grupa otrzymuje jedno pytanie:

How can you protect the environment (2-3 ideas)? Think from the point of view of:

- *a kid,*
- *a prime minister,*
- *a local businessman,*
- *a housekeeper.*

Członkowie każdej grupy zapisują pomysły na karteczkach post-it, a następnie umieszczają na tablicy. Nauczyciel lub nauczycielka jako moderator dyskusji odczytuje wszystkie propozycje. Warto zwrócić uwagę czy mimo różnych punktów widzenia w grupach pojawiają się takie same czy inne pomysły i wraz z uczniami i uczennicami to podsumować. Na koniec uczniowie i uczennice zastanawiają się czy każdy, niezależnie od uwarunkowań społeczno-środowiskowych może podejmować działania na rzecz ochrony środowiska.

Refleksja: Ważne jest, aby uczniowie dokładnie przyjęli perspektywę i punkt widzenia przydzielony w ćwiczeniu. Nauczyciel lub nauczycielka powinien uwrażliwić uczniów, aby uważnie wysłuchali wszystkich pomysłów i nie oceniali. Pomaga to dostrzec, że każdy ma prawo do swojego zdania, uczy szanować odmienne poglądy, ukazuje złożoność zjawisk w otaczającym świecie.

ĆWICZENIE 6

TOPIC: TYPES OF MEDIA

Cel kształcenia i treści nauczania: Ćwiczenie ma na celu rozwijanie umiejętności krytycznego i logicznego myślenia, rozumowania, argumentowania i wnioskowania oraz wyposażenie uczniów w taki zasób wiadomości oraz kształtowanie takich umiejętności, które pozwalają w sposób bardziej dojrzały i uporządkowany zrozumieć świat.

- Uczeń posługuje się podstawowym zasobem środków językowych w temacie życie prywatne (np. rodzina, znajomi i przyjaciele, czynności życia codziennego, określanie czasu, formy spędzania czasu wolnego, święta i uroczystości, styl życia, konflikty i problemy) i kultura (np. dziedziny kultury, twórcy i ich dzieła, uczestnictwo w kulturze, tradycje i zwyczaje, media); (I.5 i I.9)
- Uczeń wyraża i uzasadnia swoje opinie, przedstawia opinie innych osób; (IV.6)
- Uczeń wyraża swoje upodobania, intencje i pragnienia, pyta o upodobania, intencje i pragnienia innych osób. (VI.5)

Przebieg:

Nauczyciel lub nauczycielka prosi, aby uczniowie i uczennice na kolejną lekcję sprawdzili np. prognozę pogody na najbliższy weekend. Na kolejnej lekcji uczniowie i uczennice dzielą się swoimi informacjami i porównują je ze sobą. Sprawdzają czy są między nimi rozbieżności. Następnie zapisują swoje odpowiedzi na pytania:

What type of media do you use to:

- *listen to music?*
- *check the news?*
- *check the weather forecast?*

- *see what's on at the cinema?*
- *find information for homework?*
- *watch films?*
- *check the bus timetable?*

Wynik ankiety posłuży jako punkt wyjścia do dyskusji na temat mediów.

Uczniowie zastanawiają się:

- Czy weryfikujesz znalezione informacje?
- Czy wiesz kto jest autorem tych treści?
- Ile czasu poświęcasz na wyszukiwanie, weryfikację, analizę, ewaluację znalezionych informacji?
- Czy sprawdzasz ważne informacje w różnych źródłach?
- Czy cytując znalezione informacje zawsze podajesz ich źródło?

Refleksja: Ćwiczenie to ma na celu przede wszystkim uświadomić uczniom nawykowy charakter ich działań, przyzwyczajenia do wybranych źródeł informacji. Uczniowie mają nabyć umiejętność analitycznego rozumowania i wypracowania krytycznych mechanizmów pozwalających na rozróżnienie między światem medialnym a realnym. Wnioski prowadzą do wzbudzenia świadomości, aby weryfikować informacje.

Podsumowanie

Edukacja na rzecz zrównoważonego rozwoju jest myśleniem o edukacji w kategorii potrzeby poprawy jakości życia tu i teraz, jak i w przyszłości. Znajomość języków obcych optymalizuje możliwość rozwoju w dzisiejszym zglobalizowanym, cyfrowym społeczeństwie. Mając to na uwadze oraz świadomość roli, jaką pełni nauczyciel w procesie edukacyjnym, mamy możliwość stworzenia warunków do uczenia się uczniów przez całe życie. Dobierając odpowiednie metody pracy z myślą nie tylko o aktualnej rzeczywistości, ale też o długofalowych skutkach zwiększymy szanse na podejmowanie odpowiedzialnych decyzji przez młodych ludzi w przyszłości. Proces kształcenia powinien wspierać harmonijny rozwój uczniów i uczennic. Powinien rozwijać umiejętności i kształcić postawy kluczowe. Koncepcja zrównoważonego rozwoju realizowana na wszystkich etapach kształcenia przygotowuje do życia w świecie ciągłej zmiany.

Jak pisze Mikołaj Marcela, „(...)dziś problemem jest nie tylko produkcja dóbr, ile nasza świadomość, co robić ze sobą, czyli jak działać. Zgodnie z dotychczasowym stylem życia, którego uczyliśmy i nadal uczymy w szkołach, możemy jedynie „tworzyć i niszczyć oraz produkować i konsumować”. I to trzeba zmienić. Konieczne jest takie przeformułowanie naszego rozumienia edukacji i szkoły, w którym dobra przyszłość ludzi, społeczeństw i świata zależy od świadomego wyboru działania, a nie konsumpcji” (Marcela,2021, s. 295).

Kształcenie w czasach permanentnej zmiany powinno zatem opierać się na procesie uczenia się kompetencji pozwalających im na działanie nie tylko dziś, ale i w przyszłości. Kompetencji opartych na aktywności, autonomii i kreatywności. Poczawszy od nowej roli nauczyciela jako moderatora i refleksyjnego praktyka, poprzez włączanie w proces uczenia się strategii opartych na konstruktywizmie i konektywizmie, mamy szansę na zrównoważony rozwój w edukacji. Koncepcja zrównoważonego rozwoju w edukacji jest

wynikiem troski o przyszły świat i o pokolenia w nim żyjące. Jest to możliwe wyłącznie dzięki edukacji oraz kształceniu kompetencji kluczowych przez nauczycieli. Jak pisze Anna Mróz, „skoro jednym z podstawowych zadań współczesnej szkoły jest kształtowanie kompetencji kluczowych wśród uczniów – a jedną z nich jest kompetencja skutecznej i odpowiedzialnej aktywności w przyszłości – to nie sposób zaprzeczyć, że rola nauczyciela w przygotowaniu uczniów do nieznanych dziś jeszcze uwarunkowań przyszłości jest strategiczna” (Mróz, 2018, s. 65). W obliczu zmian, które w niezwykle szybkim tempie zmieniają świat, czego doświadczamy z dnia na dzień, to niewątpliwie jedno z najważniejszych i najpoważniejszych zadań, jakie stoi przed nauczycielami.

Zaproponowane przykłady ćwiczeń stanowią pomoc dla nauczycieli w planowaniu działań dydaktycznych, które mają na celu wyposażenie ucznia w kompetencje językowe, umiejętność pracy zespołowej, uczenia się, myślenia krytycznego, itp.

Neil Postman uważa, że „edukacja krytyczna ma na celu wypracowanie u uczniów mechanizmów radzenia sobie z lawinowym napływem informacji, faktów, danych, z ich selekcją, przetwarzaniem, przechowywaniem, oraz wykorzystaniem, (...) a także nauczanie rozsądnego korzystania z technologii, w przeciwieństwie do bycia używanym przez owe technologie” (Postman, 2004, s. 184). Musimy mieć świadomość, że wraz z przemianami zachodzącymi na świecie, zmiana musi ulec również, a może przede wszystkim edukacja. Obecnie, jej największym wyzwaniem jest zapewnienie rozwoju uczniom i uczennicom, tak by mogli funkcjonować w świecie globalnych przemian oraz by potrafili podejmować w nim odpowiedzialne decyzje.

Bibliografia:

Czaja – Chudyba, I., 2020. *Myślenie krytyczne w edukacji*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

Dehaene, S., 2021. *Jak się uczymy*. Kraków: Wydawnictwo Copernicus Center Press

Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, 2018. C189

Fisher, R., 1999. *Uczymy jak myśleć*. Warszawa: Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne

Holt, J., 2007. *Zamiast edukacji*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls

Hunziker, D., 2018. *Kompetencje bez tajemnic*. Słupsk/Warszawa: Wydawnictwo Dobra Literatura

Korwin – Szymanowska, A., Lewandowska, E., Witkowska – Tomaszewska, A., 2016. *Edukacja dla zrównoważonego rozwoju w perspektywie wyzwań społeczeństwa wiedzy*. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej

Kozielecki, J., 2000. *Koncepcje psychologiczne człowieka*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak

Kwiatkowska, H., 2017. *Tożsamość nauczycieli. Między anomią a autonomią*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne

Lamri, J., 2021. *Kompetencje XXI wieku*. Warszawa: Wydawnictwo Wolter Kluwer

Marcela, M., 2021. *Selekcje*. Kraków: Wydawnictwo Znak

Master, B., 2019. *Edukacja spersonalizowana*. Katowice: Wydawnictwo Be-Master

Moroz, J., Szwabowski, O., Świrko, J., 2019. *Edukacyjne konteksty konstruktywizmu*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Katedra

- Mróz, A., 2018. *Nauczyciel wobec koncepcji zrównoważonego rozwoju w edukacji*. Kraków: Wydawnictwo Impuls
- Nelsen, J., Lott, L., Glenn, S., 2017. *Pozytywna dyscyplina w klasie*. Milanówek: Wydawnictwo Pozytywna Rodzina
- Okoń, W., 2004. *Nowy słownik pedagogiczny*. Warszawa: Wydawnictwo Pedagogiczne Żak
- Ostrowska, M., Zajączkowska, K., 2021. *Jak myślenie krytyczne wspiera rozwój ucznia na etapie edukacji wczesnoszkolnej*, w *Myślenie krytyczne w klasach młodszych*, Nr 1, ss. 47-64
- Postman, N., 2004. *Technopol. Triumf techniki nad kulturą*. Warszawa: Muza
- Robinson, K., Aronica, L., 2020. *Kreatywne szkoły*. Gliwice: Wydawnictwo Element
- Skibiński, A., 2019. *Edukacyjne konteksty konstruktywizmu*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Katedra
- Szmidt, K., J., Płóciennik, E., 2020. *Myślenie pytajne*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
- Szumna, D., 2008. *Komu w szkole wolno pytać?*, w *Kwartalnik Edukacyjny*, Nr 3-4, s. 45
- Wasilewska-Kamińska, E., 2020. *Myślenie krytyczne jako cel kształcenia*. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego
- Żylińska, M., 2013. *Neurodydaktyka*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika
- Żylińska, M., 2019. *Nurty edukacji alternatywnej w świetle wiedzy o procesach uczenia się*. Toruń: Edukatorium Marzena Żylińska

Smile and Learn – English, 2020. *How to Take Care of the Environment - 10 Ways to Take Care of the Environment*,

https://www.youtube.com/watch?v=X2YgM1Zw4_E&list=RDLVzKAYAnLsoUk&index=8 [dostęp 30.10.2021]

Online Oxford English, 2019. *How to Talk About the Environment in English*,

<https://www.youtube.com/watch?v=zKAYAnLsoUk&list=RDLVzKAYAnLsoUk&index=1> [dostęp 30.10.2021]

Zespół Szkół w Barcinie, 2021. *Misja Zespołu Szkół w Barcinie*,

(<http://zsbarcin.pl/>) [dostęp 30.10.2021]

Minecraft Education Edition, <https://education.minecraft.net/pl-pl/homepage>

[dostęp 30.10.2021]

Window Swap, [https://www.window-swap.com/?fbclid=IwAR0fPZ_e4mA8-](https://www.window-swap.com/?fbclid=IwAR0fPZ_e4mA8-V05LbuYTRcSitN1wdR35f19bxwqXK6Mw8ZDpuJjYiAPxE)

[V05LbuYTRcSitN1wdR35f19bxwqXK6Mw8ZDpuJjYiAPxE](https://www.window-swap.com/?fbclid=IwAR0fPZ_e4mA8-V05LbuYTRcSitN1wdR35f19bxwqXK6Mw8ZDpuJjYiAPxE) [dostęp 30.10.2021]